

Ú V O D

Zamyslíme-li se nad dnešním mezinárodním vývojem i vnitropolitickou situací naší, dnes už socialistické Československé republiky, musíme bez váhání přiznat, že si ani jedno ani druhé nedovedeme představit bez Svazu sovětských socialistických republik. Svazky naší republiky a Sovětského svazu, jakož i všech ostatních lidově demokratických zemí navzájem, jsou velmi těsné a přátelské. V období budování socialismu vzaly na sebe tyto styky a vztahy nový charakteristický rys — jsou totiž plánovité, ať již máme na mysli oblast hospodářskou, politickou či kulturní. Celkové plány zúčastněných zemí tábora socialismu počítají s těmito vztahy, které se tak mnohdy stávají základním předpokladem pro některá vnitrozemská podnikání kteréhokoli z těchto států. Jestliže rusofilství českého lidu koncem 19. století jevílo jako základní znak ještě značnou živelnost, pak ve 20. století, kdy Československou republiku ovládala buržoasie, nabylo rusofilství lidu základní charakter revolučnosti, a konečně v době lidově demokratického zřízení v ČSR je to plánovitě rozvíjený a socialistický obsah československo-sovětských vztahů, které je ovládly; není snad třeba ani připomínat, že při tom nemohly ztratit ani onu vzpomenutou revolučnost. Dá se snad říci, že dnes již působení Sovětského svazu na náš vnitřní vývoj nepokládáme ani za vliv zahraniční; tak se nám stal běžným a vlastním. Stejně je tomu i naopak. Když si takto uvědomíme dnešní skutečnost, pak se nám ukazuje v naprosto jasném a přímém světle i otázka zkoumání československých a československo-sovětských vztahů v minulosti, zejména v období proletářského revolučního hnutí. Pod zorným úhlem této aktuálnosti československo-sovětských vztahů je vyloučeno, aby někdo podceňoval studium jejich historie. Právě naopak, jde o otázky nejživějšího charakteru, o otázky politicky neobyčejně významné. Vždyť nemáme na mysli jen některé formální vztahy ČSSR a SSSR. Jedná se o přímou a cílevědomou pomoc sovětského lidu a jeho Komunistické strany v politickém, hospodářském i kulturním vývoji našemu lidu i naší Komunistické straně Československa.

Úkolem této studie, doplněné bohatým výběrem dokumentů, je právě ukázat a zhodnotit tuto pomoc sovětského lidu československé dělnické třídě, rolnictvu a

inteligenci. Práce upouští od podrobnějšího líčení diplomatických vztahů či oficiálních styků hospodářských. Studie má splnit dva hlavní úkoly. Především má ukázat ve vývoji od počátku organisovaného dělnického hnutí v českých zemích až do druhé světové války, co vlastně náš lid věděl o životě sovětských dělníků, rolníků, o sovětské inteligenci, o budování socialismu v Sovětském svazu, o jeho boji s mezinárodní reakcí, se světovým imperialismem atd., a jaké k tomu všemu zaujímal stanovisko. Druhý úkol plyne vlastně z tohoto poznání. Půjde o to, zjistit, jak existence Sovětského svazu ovlivnila smýšlení našeho lidu, do jaké míry je pomohla zaktivisovat do boje proti vlastní buržoasii či hrozícímu fašistickému nebezpečí a nakonec do opravdového válečného střetnutí s německým fašismem. Hlavním cílem studie má tudíž být narýsování vývoje lidového rusofilství ve zmíněném období, a to speciálně na Moravě a ve Slezsku. Pokud jde o hlavní závěry, bude nesporně možné je generalisovat na celou naši republiku, i když v konkrétnostech samozřejmě se musí badatelé obracet k materiálu Čech a Slovenska.

Československá marxistická historiografie se v poslední době dosti intenzivně zabývá studiem česko-ruských a československo-sovětských vztahů v období proletářského revolučního hnutí, ačkoli na druhé straně nemůžeme být s dosavadními výsledky zdaleka spokojeni. Dá se říci, že podrobněji je zpracována problematika konce 19. století, na níž se podílel zejména pracovník Slovanského ústavu ČSAV — pobočky v Brně, dr. V Šťastný. Druhým obdobím, které našlo již dosti zájemců, jsou léta 1900—1907, zvláště ohlas první ruské revoluce v našich zemích. Na této problematice se podíleli zejména O. Kodelová, J. Doležal, J. Beránek, A. Grobelný, J. Hrozičnick, Z. Konečný aj. J. Kolejka, L. Holotík, M. Dzvóník, O. Říha aj. se intenzivněji zabývali zpracováním ohlasu Velké říjnové socialistické revoluce v českých zemích a na Slovensku. Konečně V. Olivová, J. Šedivý aj. zpracovali některé otázky vztahů z let předmnichovské republiky. Nechybí ani literatura o pomoci Rudé armády při osvobození Československé republiky, ale je jí velmi málo a namnoze není podložena širším průzkumem pramenného materiálu. Ten jsem začal provádět na filozofické fakultě v Brně s Frant. Mainušem. Zdaleka nestačí také průzkum československo-sovětských vztahů mezi dvěma světovými válkami. Bližší pohled na rozpracovanost problematiky v celé její šíři dá čtenáři uvedený seznam základní literatury. Celkově lze říci, že postrádáme dosud jak syntetická zpracování, tak mnohé nezbytné monografie jednotlivých úseků. Jednou z takových monografií chce být tato práce, vzniklá na půdě katedry dějin SSSR filozofické fakulty v Brně. Studium mezislovanských vztahů v nejširším časovém i problémovém rozsahu řídí zde doktor historických věd prof. Josef Macůrek. Třeba ještě nakonec dodat, že v poslední době značnou měrou ulehčuje práci v této tematice úspěšná snaha našich archivářů a členů Historického ústavu ČSAV, filozofické fakulty v Brně a Slezského ústavu ČSAV, kteří vydali již několik svazků dokumentů k československo-sovětským vztahům a připravují další.

Předkládaná práce je založena takřka výlučně na výzkumu dosud neznámého materiálu, zejména pokud jde o období od Velké říjnové revoluce. Na tomto úseku může tato práce přinést nejen nové pohledy na celkový vývoj, který je dosud takřka neznámý, nýbrž i mnohé poznatky faktografické. Období předchozí bylo již zpracováváno v jiných publikacích a byly rovněž vydány nejzávažnější dokumenty k ohlasu první ruské revoluce 1905—1907 a k ohlasu Velké říjnové socialistické revoluce (pro období 1917—1921). Přesto ani tyto úseky nebyly z naší práce zcela vypuštěny, aby bylo možné přehlédnout celkový vývoj, což dosud žádná monografie neučinila.

Pro přípravu dokumentů byly provedeny rozsáhlé heuristické práce v aktovém i tiskovém materiálu z příslušných let. Podstatnou část dokumentů tvoří materiál aktový, méně již tiskový. Tento poměr byl vytvořen vědomě, poněvadž aktový materiál jevil charakter větší bezprostřednosti s jednotlivými událostmi, i když jej vytvořila pera policejních úředníků. Tím do něj byly jistě vneseny některé prvky třídní zaujatosti, ale na druhé straně byl velmi podrobný a jeho policejní původ nikdy nezastřel pravdivost údajů. Policie měla konec konců zájem dovědět se pravdu o akcích KSČ ve prospěch Sovětského svazu; takže třídní zaujatost se projevovala jen v kratičkých komentářích a subjektivních úsudcích o významu té či oné schůze atd. Pokud jde o politický charakter dokumentů, jsou vybrány dokumenty toliko komunistické a před vznikem KSČ sociálně demokratické. Také tato stránka výběru byla vědomá. Materiál v celé šíři je zatím v jediné a první práci tohoto druhu nezvládnutelný. Je tudíž samozřejmé, že byla dána přednost tomu nejdůležitějšímu a také nejrozšířenějšímu rusofilství.

Základ dokumentů tvoří výběr pramenného materiálu ze Státního archivu v Brně, a to z fondu Zemská správa politická, oddělení I.—K., tj. komunistické (viz zkratku StAB B 40 I.—K.). Jsou to vesměs zprávy policejních úředníků o jednotlivých schůzích, shromážděních, manifestacích či demonstracích lidu, pořádané na Moravě a ve Slezsku komunistickou stranou. Druhým fondem je Policejní ředitelství v Brně (viz zkratku StAB B 26). Dokumenty ze starší doby jsou povětšinou ze Státního archivu v Brně, z fondu Moravské místodržitelství-presidium (viz zkratku StAB MMP) a ze státního archivu v Opavě, z fondu Policejní komisařství M. Ostrava (viz zkratka StAO PŘO). Pro období první republiky bylo použito takřka výhradně jen fondu B 40 I.—K. proto, poněvadž obsahuje nejutřídnější a nejucelenější materiál z celé oblasti Moravy a Slezska. Úmyslně nebyly zařazeny dokumenty ze Státního archivu v Opavě, kde se zachovaly povětšinou koncepty. Heuristický výzkum byl však proveden se vši důkladností i v Opavě.

Z tiskového materiálu jsou zařazeny ukázky z Rovnosti a Ostravského deníku, i když byl učiněn široký průzkum ve všech komunistických časopisech Moravy a Slezska. Prostudovaný materiál, ať už aktový či tiskový, byl ovšem nesrovnatelně větší než je výběr těchto dokumentů. Výběr byl dělán přísnými měřítky a materiál v něm se vztahuje k hlavním jevům, které nutno považovat za důležité k pochopení

vývoje revolučního rusofilství našeho lidu na Moravě a ve Slezsku. Dokumenty jsou řazeny chronologicky, při čemž rozhodovalo datum vzniku dokumentu. Toto datum se však nikdy neliší více než o několik málo dnů od data události samotné. Někdy dokonce je totožné, pokud šlo o závažné akce v Brně a jeho okolí. Takřka všechny dokumenty přetiskujeme v plném znění.

Dokumenty, které se vztahují k 19. století (č. 1–10) připravil dr. V. Šťastný.

Pokládáme za povinnost poděkovat pracovníkům Státního archivu v Brně a Opavě za nevšední ochotu při zapůjčování potřebného materiálu, pracovníkům archivu města Ostravy za zapůjčení tiskovin a všem pracovníkům historických kateder na filosofické fakultě v Brně za připomínky v době příprav této monografie.